

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. "Η φιλοσοφία είναι εκείνη που μας διδάσκει να ζούμε", γράφει ο Μονταίν. Αυτό σημαίνει λοιπόν ότι δεν ξέρουμε; Ακριβώς: επειδή δεν είμαστε σοφοί έχουμε ανάγκη να φιλοσοφούμε! Ας θυμηθούμε τον Αραγκόν: "Ώσπου να μάθουμε να ζούμε, είναι ήδη πολύ αργά..."· μια παραπλήσια ιδέα εξέφραζε και ο Μονταίν ("Μας μαθαίνουν να ζούμε, όταν πια η ζωή έχει περάσει"). Γιατί να περιμένουμε για να φιλοσοφήσουμε, ενώ η ζωή δεν περιμένει; "Εκατό μαθητές κόλλησαν σύφιλη", έγραφε με πικρία ο Μονταίν, "πριν καν φτάσουν στο μάθημα της εγκράτειας του Αριστοτέλη... Έχει μήπως σχέση η σύφιλη με τη φιλοσοφία; Όχι, βέβαια, σε ό,τι αφορά τη θεραπεία ή την πρόληψη. Έχει σχέση όμως με αυτήν η σεξουαλικότητα, η προνοητικότητα, η ευχαρίστηση, ο θάνατος... Πώς θα μπορούσαν να επαρκούν η ιατρική ή τα προφυλακτικά μέσα; Πώς θα μπορούσαν να υποκαταστήσουν τη σοφία;" "Δεν πεθαίνεις απ' αυτό που είσαι άρρωστος", διαβάζουμε κάπου αλλού στα *Δοκίμια*, "πεθαίνεις απ' αυτό που σε καθιστά ζωντανό". Πρέπει λοιπόν να μάθουμε να πεθαίνουμε, να μάθουμε να ζούμε, κι αυτό ακριβώς είναι η φιλοσοφία. "Έχουμε μεγάλο άδικο να την περιγράφουμε", συνεχίζει ο Μονταίν, "σαν κάτι απρόσιτο για τα παιδιά και μ' ένα συνοφρυωμένο, κατσουφιασμένο και τρομερό πρόσωπο. Ποιος μου τη μακάρεψε μ' αυτό το ψεύτικο, ωχρο και αποκρουστικό προσωπίδιο;"

(Αντρέ Κοντ-Σπόνβιλ, *Καθρέφτες φιλοσοφίας*, μτφρ. Μ. Φιλίππου, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2003, Προλεγόμενα και σ. 162 κ.εξ.)

2. "Η αντίθεση της φιλοσοφίας προς την πραγματικότητα προκύπτει από τις αρχές της. Η φιλοσοφία επιμένει στο ότι οι πράξεις και οι σκοποί του ανθρώπου δεν πρέπει να είναι το προϊόν της τυφλής αναγκαιότητας. Ούτε οι έννοιες της επιστήμης ούτε η μορφή της κοινωνικής ζωής ούτε ο κυρίαρχος τρόπος του σκέπτεσθαι ούτε τα κυρίαρχα ήθη πρέπει να γίνονται αποδεκτά χωρίς σκέψη και να υιοθετούνται αβίαστα. Η φιλοσοφία έθεσε τον εαυτό της αντιμέτωπο με την απλή παράδοση σ' ό,τι αφορά τα αποφασιστικά προβλήματα της ύπαρξης και επωμίστηκε τον άχαρο ρόλο να ρίξει το φως της συνείδησης ακόμη και πάνω σ' εκείνες τις ανθρώπινες σχέσεις και μορφές αντίδρασης που έχουν ριζώσει τόσο βαθιά, ώστε να μοιάζουν φυσικές, αμετακίνητες και αιώνιες. [...] Η σκέψη δεν πρέπει απλώς να περιορίζεται μέσα στις ειδικές επιστήμες και στην πρακτική εκμάθηση των επαγγελματιών, αλλά να εξετάζει συστηματικά τις υλικές και διανοητικές προϋποθέσεις που γίνονται αποδεκτές χωρίς συζήτηση, να εμποτίζει με ανθρώπινο σκοπό εκείνες τις σχέσεις της καθημερινής ζωής που έχουν δημιουργηθεί και διατηρηθεί σχεδόν στα τυφλά... Αυτό ήταν το θέμα στη δίκη του Σωκράτη. Ο Σωκράτης αντέτασσε στην απαίτηση της υποταγής, στα ήθη που προσατατεύονταν από τους θεούς και της ανενδοίαστης προσαρμογής στις παραδοσιακές μορφές της ζωής, την αρχή ότι ο άνθρωπος πρέπει να γνωρίζει τι κάνει και να πλάθει μόνος του τη μοίρα του. Ο θεός του κατοικεί μέσα του, δηλαδή στο λογικό και στη θέλησή του. Σήμερα οι συγκρούσεις στη φιλοσοφία δε φαίνονται πια σαν διαμάχες πάνω στους θεούς, αλλά αυ-

τό δε σημαίνει καθόλου ότι η κατάσταση του κόσμου είναι λιγότερη κρίσιμη... Αν θέλουμε να υποστηρίξουμε ότι ο Λόγος έχει συμφιλιωθεί με την πραγματικότητα και ότι η αυτονομία του ανθρώπου έχει εξασφαλιστεί μέσα σε αυτή την κοινωνία, η αρχική λειτουργία της φιλοσοφίας είναι ακόμη πολύ ουσιαστική”.

(Μ. Χορκχάιμερ, “Η κοινωνική λειτουργία της φιλοσοφίας”, στο *Φιλοσοφία και κοινωνική κριτική*, εκδ. Ύψιλον, 1984, σ. 153, 156, 158-159, 163)

3. “Μπορεί ο φιλόσοφος να κατοικεί σε διάφορα κράτη, να συχνάζει σε διάφορους κύκλους, αλλά υπάρχει σαν ερημίτης, σαν σκιά, ταξιδευτής, ένοικος επιπλωμένων δωματίων. Γι’ αυτό δεν πρέπει να φανταζόμαστε τον Σπινόζα να κόβει τους δεσμούς του με έναν κλειστό, υποτίθεται, εβραϊκό κύκλο, για να εισέλθει σε δήθεν ανοιχτούς φιλελεύθερους κύκλους - τον φιλελεύθερο χριστιανισμό, τον καρτεσιανισμό, την αστική τάξη που διάκειται ευνοϊκά... Διότι, όπου κι αν πηγαίνει, το μόνο που ζητάει, το μόνο που αξιώνει, με μεγαλύτερες ή μικρότερες πιθανότητες επιτυχίας, είναι να τον ανέχονται, τον ίδιο και τους ασυνήθιστους σκοπούς του, και από αυτή την ανοχή κρίνει τον βαθμό δημοκρατίας, τον *βαθμό αλήθειας που μια κοινωνία μπορεί να αντέξει ή, αντίθετα, τον κίνδυνο που απειλεί όλους τους ανθρώπους*... Πώς συντελέστηκε η αργή φιλοσοφική μεταστροφή που τον έκανε να ξεκόψει από την εβραϊκή κοινότητα, από τον κόσμο του εμπορίου, και τον οδήγησε στον αφορισμό του 1656;... Η ζωή του στο Άμστερνταμ γινόταν δύσκολη. Ύστερα ίσως από μια απόπειρα δολοφονίας από έναν φανατικό, πηγαίνει στο Λέιντεν, για να συνεχίσει τις σπουδές φιλοσοφίας, και εγκαθίσταται στο προάστιο του Ρέινσμπερχ. Λέγεται ότι ο Σπινόζα φύλαγε το παλτό του που είχε σκιστεί από τη μαχαιριά, για να *μη λησμονεί πως η σκέψη δεν είναι πάντα αρεστή στους ανθρώπους*. Συμβαίνει ένας φιλόσοφος να καταλήγει σε δίκη, είναι σπανιότερο να ξεκινά με αφορισμό και απόπειρα δολοφονίας... Δεν είναι επομένως άξιον απορίας το γεγονός ότι ο Σπινόζα, το 1665, διακόπτει προσωρινά την *Ηθική* και αρχίζει τη *Θεολογικο-πολιτική πραγματεία*, ένα από τα κύρια ερωτήματα της οποίας είναι: Γιατί ο λαός είναι τόσο βαθιά ανορθολογικός; Γιατί καμαρώνει για τη σκλαβιά του; Γιατί οι άνθρωποι μάχονται για τη σκλαβιά τους, θαρρείς και είναι η ελευθερία τους; Γιατί είναι τόσο δύσκολο όχι μόνο να κατακτήσουμε την ελευθερία, αλλά και να την αντέξουμε; Γιατί μια θρησκεία που κηρύσσεται υπέρ της αγάπης και της χαράς εμπνέει τον πόλεμο, τη μη ανοχή, την κακοβουλία, το μίσος, τη λύπη και τις τύψεις; [...] λίγα βιβλία προκάλεσαν τόσα αναθέματα, τόσους προπηλακισμούς, τόσες κατάρες... Ένα εκρηκτικό βιβλίο κρατά εσαεί το εκρηκτικό του φορτίο: ακόμη και σήμερα δεν μπορούμε να διαβάσουμε την *Πραγματεία* χωρίς να ανακαλύψουμε στις γραμμές της τη λειτουργία της φιλοσοφίας ως ριζικής επιχείρησης αποφενάκισμού...

(Ζ. Ντελέζ, Σπινόζα: *Πρακτική φιλοσοφία* του, μτφρ. Κική Καψαμπέλη, Επιμ. Γεράσιμου Βώκου - Παναγιώτη Πούλου, εκδ. Νήσος, 1998, σ. 13-14, 17-21)